

УДК 371.124

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-1.23>**С. О. Данилов**здобувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

КРИТЕРІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У педагогічному дослідженні недостатньо лише зареєструвати кінцевий процес формування соціально-професійної зрілості майбутнього педагога. Необхідно встановити, яким чином конкретна особистість досягає кінцевого результату, і чому та або інша ситуація допомагає чи заважає студенту реалізувати відповідні якості в певних видах діяльності.

Соціально-професійна зрілість особистості майбутнього педагога формується протягом тривалого періоду. Її розвиток залежить від змісту теоретичної і практичної діяльності особистості, а також пов'язаних із нею процесів спілкування і пізнання.

Одна з передумов становлення соціально-професійної зрілості майбутнього педагога – це формування його соціальної позиції.

Позиція – це складна система якостей особистості, де установки, інтереси, світоглядні критерії і ставлення студента до соціальних цінностей на єдиній основі регулюють і духовну, і предметно-практичну діяльність.

Реалізація майбутнім педагогом активної життєвої позиції в пізнавальній, громадській діяльності залежить від ступеня сформованості відносин, інтересів, установок та навичок діяльності.

Вузькість інтересів майбутнього педагога є показником неповної сформованості його установок і позиції в цілому. Вони, зі свого боку, визначають недостатнє самовдосконалення, а в кінцевому результаті – неповну соціально-професійну зрілість особистості, що пов'язано з недостатністю виконання студентом характерних для нього соціальних функцій.

На кожному новому віковому етапі студент потрапляє в нове соціальне середовище, яке має складну структуру. У процесі професійної підготовки необхідно враховувати, що суттєвим фактором у формуванні соціально-професійної зрілості майбутнього педагога повинно бути середовище. Оскільки особистість знаходить свій вияв і розвивається в діяльності, то, відповідно, формувальний вплив середовища на особистість визначається тим, до якої діяльності залучені члени відповідного мікросередовища.

Ключові слова: майбутній педагог, діяльність, особистість, відповідальність, самовизначення, самовдосконалення, критерії.

Постановка проблеми. Результат, якого досягає майбутній педагог під час виконання конкретної соціальної функції, заломлюється через призму соціальних потреб, інтересів і цінностей, які засвоєні і практично реалізуються в колегіальній діяльності даною особистістю. Протириччя між індивідуальним і соціальним досвідом, який засвоює педагог у процесі становлення своєї соціально-професійної зрілості, пояснюються за допомогою таких критеріїв, як соціальна відповідальність, самовизначення, самовдосконалення.

Під критерієм науковці розуміють ознаку, на основі якої здійснюється оцінка, означення або класифікація будь-чого (стану розвитку особистості та спеціально організованих навчання і виховання). Іншими словами, критерій – це суттєва ознака, на основі якої ми відрізняємо рівень соціально-професійної зрілості студентів експериментальних і контрольних груп у залежності від змісту педагогічних впливів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних працях всебічно розглядаються сут-

ність та шляхи розвитку соціальної зрілості особистості в контексті підготовки майбутнього педагога (О. Андрієнко, О. Ганжа, М. Ємельянова, О. Каменєва, М. Лебедик, В. Радул, О. Солдатченко та ін.); окремі аспекти формування соціальної зрілості в професійній освіті (Т. Комар, О. Коптева, Т. Мальцева, О. Михайлов, С. Поліщук, І. Руднева, Т. Хмурина, Г. Яворська та ін.).

Ми розглядаємо процес розвитку соціально-професійної зрілості майбутнього педагога в різних видах соціально-професійної діяльності. Отже, критерієм може бути як стан організації, так і результат педагогічного впливу на особистість, який визнається важливим, оскільки він може бути змінною (а не константою) і може бути вимірний з деякою похибкою.

Єдиним критерієм соціально-професійної зрілості особистості виділяти якусь одну сторону ми вважаємо недоцільним, оскільки процес формування соціальної зрілості особистості майбутнього вчителя цілісний, неперервний. Доцільно говорити про провідну властивість тієї чи іншої

критеріальної характеристики залежно від досягнення рівня соціальної зрілості особистості майбутнього педагога.

Мета статті. Різноманітні функції організації діяльності майбутнього педагога вимагають оцінок його діяльності, які ґрунтуються на різних групах характеристик. Тобто завдання полягає у визначенні сукупності критеріїв як такої діяльності, так і соціально-професійного розвитку. Розроблені нами критерії необхідно подати у формі, яка відповідає конкретній системі соціально-професійного розвитку та її функціям.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи розвиток соціально-професійної зрілості майбутнього педагога в процесі магістерської підготовки, будемо дотримуватися особливостей діяльного підходу до процесу її формування. У цьому зв'язку зміст критеріїв соціально-професійної зрілості особистості майбутнього педагога криється в компонентах психологічної динамічної структури діяльності: мета–спосіб–результат [16, с. 34].

Вступивши до магістратури, випускник нижчих рівнів освіти входить у процес професійної підготовки з певним рівнем розвитку соціально-професійної зрілості особистості, і якщо він бере активну участь у цьому процесі, то досягає його по закінченні навчання з якісно більш високим рівнем соціально-професійної зрілості особистості.

У педагогічних дослідженнях критерієм визнають стан, за якого особистість перетворюється на повноцінний суб'єкт суспільної діяльності й досягнення нею певного мінімуму розвитку [16].

У педагогіці поняття критерію обов'язково охоплює цілі, зміст і ефективно реалізовані на практиці педагогічні впливи як невід'ємні від соціально-практичної діяльності студента й ті якості особистості, що збагачують його свідомість у процесі виховання.

Визначення критеріїв соціально-професійної зрілості особистості в практиці виховання завжди пов'язане з потребами суспільства, які в кінцевому результаті трансформуються в особистісні якості майбутнього вчителя. «Кожна особистість, – пише В.Г. Афанасьєв, – живе і розвивається як в умовах даного загального соціального середовища (суспільства в цілому), так і в умовах «мікросередовищ», і є тією призмою, через яку заломлюється вплив на особистість загального соціального середовища» [18, с. 17].

Особистість педагога – це складне соціально-педагогічне явище. Поняття «зрілість особистості» характеризує певний стан цієї системи. Досягнення нею цілісності передбачає відповідний розвиток її елементів, тобто здатність кожного з них повністю здійснювати свої функції.

Соціальна зрілість – системна якість розвитку особистості як єдиного цілого, елементами якої згідно з нашим підходом є соціальне самовизна-

чення, соціальна відповідальність і самовдосконалення.

Вивчаючи проблему підготовки учительських кадрів, деякі автори дійшли висновку, що критеріальними характеристиками розвитку рівня соціально-професійної зрілості особистості студентської молоді є соціальна відповідальність (СВ), самовизначення (СА) та самовдосконалення (СУ) [11]. У рамках цієї концепції жоден із цих критеріїв самостійно не є достатнім для оцінки ефективності організації діяльності особистості майбутнього педагога. Необхідно їх аналізувати в сукупності, бо саме взаємозв'язки між ними і слугують вихідною ознакою цілісності соціально-професійної зрілості особистості. Соціальна відповідальність, соціальне самовизначення та самовдосконалення мають між собою логічний взаємозв'язок у характеристиці особистості майбутнього педагога. Кожен із названих критеріїв, які визначають сутність соціальної зрілості особистості, має свої критерії.

Для визначення рівнів становлення соціально-професійної зрілості майбутнього педагога в процесі магістерської підготовки у закладі вищої освіти запропоновано методичку діагностики, де на основі вивчення ступеня виявлення кожної з трьох запропонованих критеріальних характеристик результати в порівняльному аналізі доцільно подати у вигляді кількісного індексу [15].

Індекс задано аналітичною функцією $I = f(x_i)$, де I – індекс, x_i – набір емпіричних індикаторів, f – символ перетворення, якому підлягає набір x_i при перетворенні в індекс.

Відмінність індексу від показника полягає в тому, що індекс дає можливість порівняти показники, які безпосередньо не домірні. Індекс як форма узагальнення ряду показників є оціночним нормованим числом.

Виділені нами кількісні критерії – це експериментально встановлені інтервали значень індексів соціальної відповідальності, соціального самовизначення та самовдосконалення. Варіанти їх перетину утворюють конкретну кількість рівнів становлення соціально-професійної зрілості особистості майбутнього педагога.

Експериментальні значення кожного індексу змінюються від 1 до 5. Ми виділяємо три інтервали числових значень індексу – «високий», «середній», «низький». Межами цих інтервалів характеризується певний рівень розвитку соціально-професійної зрілості майбутнього педагога, який має як кількісне, так і якісне пояснення.

Перший («високий») творчий рівень розвитку соціально-професійної зрілості майбутнього педагога характеризує його, якщо в межі значень цього інтервалу потрапляє хоча б одне зі значень індексів соціального самовизначення, соціальної відповідальності чи самовдосконалення (5,0–4,01).

Другий («середній») продуктивний рівень розвитку соціально-професійної зрілості особистості характеризує майбутнього педагога, якщо в межі значень «середнього інтервалу» потрапляє хоч одне зі значень індексів соціального самовизначення, соціальної відповідальності або самовдосконалення (4,0–3,01).

Третій («низький») відтворювальний рівень розвитку соціально-професійної зрілості майбутнього педагога характеризує його, якщо значення вищезгаданої трійки не потрапляють у жоден із двох інтервалів, зумовлених вище (3,0–1,4).

Зміст критеріїв повинен теоретично впливати із соціальної позиції майбутнього педагога і соціальної ситуації, в якій формується його соціально-професійна зрілість. Саме динамізм соціальної позиції передбачає критерії, які конкретизуються через зміст соціального самовизначення, соціальної відповідальності і самовдосконалення в структурі особистості та практичній діяльності студента педагогічного університету.

Якісний зміст критеріїв такий.

Соціальна відповідальність: виконання соціально значущих для суспільства проблем; підвищення значущості в суспільстві високих моральних якостей майбутнього педагога; підтримка стимулювання соціально-відповідальної поведінки студентів.

Соціальне самовизначення: якісне виконання визначених завдань; оцінка своєї діяльності в навчанні/роботі; риси характеру, які необхідні для моєї професії; бажання працювати педагогом після закінчення університету.

Самовдосконалення: професія педагога потребує постійного самовдосконалення; розвиток особистого творчого потенціалу; реалізація новітніх технологій навчання під час педагогічної практики.

Статистичний розподіл майбутніх педагогів за вказаними вище трьома рівнями їхньої соціально-професійної зрілості передбачає необхідність вивчати, з одного боку, причини їх потрапляння у вибірку сукупність змісту виділеного рівня, а з іншого – визначити причини переходу її з одного на інший рівень.

За висловом Б.Г. Ананьєва, вік 18–20 років, який припадає на час навчання майбутнього педагога у закладі вищої освіти, «має особливе значення як період найбільш активного розвитку моральних і естетичних почуттів» [2, с. 19]. Тому в студентський період трансформація знань, професійних орієнтацій реалізується передусім через морально-естетичні почуття і культуру.

Формуючи культуру студента, заохочуючи його до культурної самореалізації, ми тим самим виховуємо соціально зрілого педагога, який демонструє в єдності соціальне самовизначення, соціальну відповідальність та самовдосконалення у праці, довіллі та спілкуванні.

Активне залучення студента до сфери культури відбувається лише в тому разі, якщо він сам виявляє самовизначення і відповідальність, які обов'язково пов'язані зі специфікою його спеціальності.

Дані наших дослідно-експериментальних досліджень показують, що соціокультурна діяльність студентів педагогічного університету найчастіше супроводжується активністю у сфері комунікативної взаємодії, прагненням до досягнення найвищих особистісних та професійних результатів розвитку та науково-дослідницької діяльності.

У педагогічному аналізі участь студента в обов'язкових видах діяльності є критеріальною характеристикою розвитку соціально-професійної зрілості його особистості. До числа якостей, які є критеріальними характеристиками соціально-професійної зрілості майбутнього педагога в процесі магістерської підготовки, ми відносимо соціальне самовизначення, соціальну відповідальність та самовдосконалення, які виявляються у сфері педагогічної акмеології, в комунікативній взаємодії та науково-дослідницькій діяльності.

Соціальне самовизначення педагога розглядають з погляду впливу на його розвиток різноманітних соціальних факторів. Сукупність цих факторів є умовним простором, в якому здійснюється процес соціально-професійного самовизначення майбутнього педагога. Особливими критеріальними ознаками соціального самовизначення студента вищої школи виступають освітнє і життєве самовизначення.

Життєве самовизначення молоді, яка навчається, є складною науковою проблемою, яка має філософський, соціологічний, психологічний і педагогічний аспекти. Як зазначає Г.П. Ніков: «...більш складним і відповідальним у житті підростаючих поколінь є період, коли звершується їх виховання під керівництвом дорослих, і вони виходять на самостійний шлях. Це значить, що закінчується життя під опікою старших, розширюється ступінь свободи молодих людей, їхньої самостійності в прийнятті рішень; вони вступають у пору соціальної зрілості...» [14, с. 58].

Соціальне самовизначення ми розглядаємо як провідну критеріальну характеристику соціально-професійної зрілості.

Соціальна відповідальність включає не весь зміст тих норм і цінностей, що діють у суспільстві, а лише той їх спектр, в якому заломлюються як позитивні у свідомості й діяльності особистості. Психологи вказують на однозначну залежність соціальної відповідальності від соціального самовизначення.

В.Ф. Сафін вважає відповідальність основоположною і системотвірною ознакою самовизначення особистості. «Особистість, яка самовизначилася, – це суб'єкт, який свідомо і постійно

зіставляє власну мету з метою групи, суспільства, який уміє активно відстоювати свої ідеали. Таким чином, самовизначення – це процес, відносно самостійний етап соціалізації, суть якого полягає у формуванні в індивіда усвідомлення мети і змісту життя, готовності до самостійної життєдіяльності на основі співвіднесення своїх бажань, наявних якостей, можливостей і вимог, які застосовуються до нього з боку оточуючих і суспільства» [19, с. 151].

Відповідальність – це насамперед моральна якість особи. В.Ф. Сафін зазначає: «Вищий рівень відповідальності як провідна моральна властивість – поняття, яке безпосередньо пов'язане зі світоглядом особистості. Воно має зв'язок з такими моральними поняттями, як гуманізм, патріотизм, добросовісність, ініціативність, дисциплінованість, чесність, працелюбність, творча активність, здатність до дії, розумного самообмеження» [19, с. 115].

За своєю структурою соціальна відповідальність є надзвичайно складним інтегративним утворенням, має тісний зв'язок з усіма якостями педагога. Соціальна відповідальність слугує показником розвитку особистості, а саме є критерієм соціально-професійної зрілості, яка, зокрема, виявляється в потребі «самореалізації не лише себе в суспільстві, а себе для суспільства» [3, с. 7]. Особливостями цих відносин є відносини відповідальної залежності. Вони реалізуються лише тоді, коли адекватно відтворюються у свідомості студента.

Проблема соціальної відповідальності має тісний зв'язок із проблемою свободи, бо в обох випадках йдеться про необхідність прийняття рішення зі знанням справи. Відповідальність є зворотною стороною свободи: «Міра відповідальності визначається мірою активної свободи людини, міра суб'єктивної відповідальності визначається ступенем усвідомлення свободи» [6, с. 226].

Нас цікавить безпосередньо процес формування соціально-професійної зрілості майбутнього педагога. У цьому напрямку формування соціальної відповідальності доцільно обумовити відповідальну діяльність, яка спрямована на реалізацію соціально значущої мети і виникає на основі врахування реальних інтересів соціального середовища, потреб його розвитку.

Виникнення внутрішньої відповідальності, її перетворення в соціальну якість особистості залежить від активності людини, її психологічних й інтелектуальних особливостей. За характеристикою С.Б. Куликівського, «як і людська діяльність, відповідальність можлива лише у суспільстві, лише на об'єктивній основі взаємовідносин між людьми і тому початково є соціальною за своєю природою» [10, с. 11].

Формування соціальної відповідальності як однієї з найважливіших професійних якостей соці-

ально і професійно зрілого педагога вимагає цілеспрямованої диференційованої роботи з усіма студентами магістратури. Знання, які одержує студент, «мають особисту значущість, перетворюються в переконання, стають мотивами поведінки, знаходячи своє виявлення в практичній діяльності» [9, с. 94].

Соціальну відповідальність логічно розглядати як інтегральну якість особистості, яка визначає поведінку, діяльність людини на основі усвідомлення і прийняття нею необхідної залежності цієї діяльності від суспільних цілей і цінностей.

Оскільки соціальна відповідальність є складовим, системотвірним чинником соціально-професійної зрілості, то доцільно вказати на закономірності формування і розвитку відповідальності. Згідно з характеристикою К. Муздибаєва, «принципове значення має виявлення факторів формування відповідальності в різних видах діяльності і в залежності від різних видів взаємовідносин з іншими людьми» [13, с. 198].

У педагогічній і психологічній літературі інколи можна спостерігати ототожнення понять «відповідальне ставлення» і «відповідальне ставлення ситуативне», а відповідальність – стійка якість особистості. Деякі автори звертають увагу на те, що «необхідно розрізняти відповідальність як морально-етичну якість особистості й соціальну відповідальність» [9, с. 93].

Відповідальність як внутрішня якість особистості – це складне в структурному відношенні явище. Як зазначає К. Муздибаєв, «соціальна відповідальність відображає схильність особистості дотримуватися у своїй поведінці загальноприйнятих у суспільстві соціальних норм, виконувати рольові обов'язки і її готовність дати звіт за свої дії» [13, с. 42].

Складовою частиною процесу формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя є виховання. Воно передбачає цілеспрямований вплив на духовний і фізичний розвиток особистості для підготовки до суспільної діяльності [20].

Ще однією системотвірною ознакою соціального самовизначення, яка інтенсифікує процес соціально-професійної зрілості майбутнього педагога в процесі магістерської підготовки, є самостійність людини. «За будь-якими людськими стандартами дорослість означає, з одного боку, соціальне пристосування, подолання юнацького максималізму, а з іншого – самостійність і відповідальність», – пише І.С. Кон [8, с. 4].

Будь-яка діяльність, зокрема і спеціально організована, потребує вдосконалення. Вдосконалення діяльності визначається соціально-професійним самовдосконаленням. Самовдосконалення не можна тлумачити формально, тобто виключно в плані покращення, розвитку певної якості,

незалежно від системи координат загальнолюдських цінностей та конкретно-історичного підходу до оцінки якостей, що вдосконалюють.

Використовуючи методологічні положення психологів, які поєднали внутрішню активність з об'єктивізацією особистості (Д. Узнадзе), розкрили діалектику внутрішнього і зовнішнього (Б. Рубінштейн), логічно вважати, що саме категорія самовдосконалення є зв'язковою ланкою між загальнопсихологічним і соціальним аспектами вивчення особистості. Ця категорія дозволяє розкрити внутрішні рушійні сили особистості, які відтворюються в усіх формах діяльності, поведінки в її відносинах з оточуючими, в її соціально-психологічній позиції.

У роботі С.Л. Рубінштейна [17] теоретично обґрунтовано єдність свідомості й діяльності. У зв'язку з цим на перший план виходять проблеми дослідження розвитку цілісної особистості й різних форм її соціальної зрілості, єдність яких виявляється під час виконання людиною основних соціальних функцій.

У дослідженнях Л.С. Виготського [5] і О.М. Леонтьєва [12] зосереджено увагу на початкових та кінцевих точках процесу соціалізації індивіда, на становленні його особистості. Майбутній педагог не тільки «соціалізується» як член даного соціального середовища, а й стає взагалі соціальною істотою.

У процесі індивідуалізації загального, культурно-історичного досвіду він реалізує особистісно змістовні форми, а у своїй предметній діяльності актуалізує загальнолюдське значення стосовно конкретно-історичної ситуації.

У формуванні соціально-професійної зрілості особистості майбутнього педагога її критеріальні характеристики виявляються через соціальні потреби, які бувають матеріальними й духовними. У матеріальних потребах виявляється залежність людини від предметів матеріальної культури, а в духовних – залежність від продуктів суспільної свідомості. Духовні потреби виражаються в засвоєнні духовної культури. Актуалізація духовного життя людей актуалізує проблеми, що потребують глибокого теоретичного осмислення. Однією з них є проблема соціальної зрілості особистості як вияв її духовності.

Соціально-професійна зрілість виявляється в усіх спектрах свідомості особистості: політичній, правовій, моральній, естетичній та ін. Особлива роль в її розумінні належить ціннісній свідомості, яка виражає активне, діяльне ставлення людини до дійсності. У системі цінностей людини відбивається рівень соціально-професійної зрілості, ступінь розуміння співвіднесення суспільного та особистого, матеріального і духовного.

Теоретичне і практичне значення проблеми всебічного і гармонійного розвитку особистості,

досягнення нею соціально-професійної зрілості як необхідної умови здійснення вдосконалення суспільства нагально ставить завдання єдності інтелектуальної, чуттєво-емоційної і вольової сфер духовного життя людини.

Зрілість свідомості особистості органічно взаємопов'язана зі зрілістю соціально-практичної діяльності. Діяльність сприяє найбільш повному розвитку внутрішнього світу особистості. Важливим показником високої якості діяльності є відповідність свідомого, цілеспрямованого, активного і творчого ставлення особистості до діяльності. Якість діяльності майбутнього педагога в суспільстві виявляється в соціальній активності, яка виявляється на основі перетворення і самодіяльності в усіх сферах суспільного життя. На основі цього формується самовизначення, самовираження, самоутвердження, самоуправління і самовиховання особистості.

Самовдосконалення особистості є необхідною складовою частиною соціально-професійної зрілості майбутнього педагога. Проміжок часу, протягом якого відбувається таке формування, має ряд специфічних особливостей. Насамперед він відрізняється появою в психіці людини такого новоутворення, як соціальне очікування. Як зазначає Д.І. Фельдштейн, вона є базовою для розвитку критичності, здатності змінювати засвоєні стереотипи і способи діяльності, на ній ґрунтується і готовність до саморозвитку і самовдосконалення [22, с. 9].

Самовдосконалення на різних стадіях входження в життя реалізується за багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. Беззаперечним є той факт, що самовдосконалення молоді формується тільки в діяльності й участі у справах життєвого простору. Самовдосконалення молоді, як пишуть деякі автори, – риса життєдіяльності, яка розвивається і має своєрідну логіку розвитку в основних групах молоді залежно від загального процесу «життєвого самовизначення» [21, с. 148]. Таким чином, це повинна бути не проста перетворювальна діяльність тих чи інших процесів, а діяльність, яка відбувається в процесі свого самовизначення.

Висновки і пропозиції. Формування елементарних основ елементів структури соціально-професійної зрілості особистості майбутнього педагога здійснюється в період його навчання в закладі вищої освіти. Залежно від сфери діяльності в цей період критеріальні характеристики соціальної зрілості особистості набувають певної форми, яка виявляється в різних рівнях соціально-професійної зрілості. Перспективи подальших досліджень соціально-професійної зрілості ми вбачаємо, зокрема, в обґрунтуванні взаємозв'язку соціальної позиції та рівнів розвитку зрілості.

Список використаної літератури:

1. Ананьев Б.Г. О методах современной психологии. *Психодиагностические методы в комплексном лонгитюдном исследовании студентов*. Ленинград, 1976. С. 13–35.
2. Афанасьев В.Г. О системном подходе в социальном познании. *Вопросы философии*. 1973.
3. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. Киев–Москва : Педагогика, 1982. 192 с.
4. Беляева Л.П., Коростенев Г.М. О соотношении понятий «формирование личности», «воспитание» и «социализация». *Сборник научных трудов*. Свердловский пединститут, 1979. С. 13–21.
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология ; под ред. В.В. Давыдова. Москва : Педагогика, 1991. 480 с.
6. Домжа А.А. Гносеологический аспект свободы и ответственности. *Методологические аспекты научного познания и социального действия*. Минск, 1985.
7. Коган Л.Н. О понятии «социальная зрелость». *Формирование социальной и профессиональной зрелости студентов*. Свердловск, 1985. С. 3–12.
8. Кон И.С. В поисках себя: личность и самосознание. Москва : Политиздат, 1984. 335 с.
9. Кузнецова В.С., Морозова В.С. Формирование социальной ответственности у студентов педагогического вуза. *Советская педагогика*. 1985. № 5. С. 93–96.
10. Куликовский С.В. Формирование социально-политической ответственности личности : автор. дисс. ... канд. филос. наук ; КГУ им. Т.Г. Шевченко. Киев, 1989. 22 с.
11. Лебедик Н.П. Изучение педагогами социальной зрелости личности в свете идей А.С. Макаренко. *А.С. Макаренко и Полтавщина* : тезисы докладов и сообщений областной научно-практической конференции. Полтава, 1986. С. 79–81.
12. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1977. 304 с.
13. Муздыбаев К. Психология ответственности ; под ред. В.Е. Семенова. Ленинград : Наука, 1983. 340 с.
14. Ников Г.П. Жизненное самоопределение как педагогическая проблема. *Вопросы самоопределения личности и ее активности*. Уфа, 1985. С. 58–64.
15. Определение индекса мастерства преподавателя вуза: Материалы и методические рекомендации для руководителей и преподавателей вуза / Н.П. Лебедик и др. ; ПГПИ им. В. Короленка. Полтава, 1989. 104 с.
16. Петровский А.В. Проблема развития личности с позиции социальной психологии. *Вопросы психологии*. 1984. № 4. С. 15–29.
17. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер-Ком, 1999.
18. Саар Е.А. Роль системы освіти в життєвому самовизначенні молоді. *Філософська думка*. 1986. № 5. С. 41–47.
19. Сафин В.Ф. Психология самоопределения личности : учеб. пособие ; Свердловский пединститут. Свердловск, 1986. 142 с.
20. Синцова Л.К. Понятие «социализация личности» в социально-философской литературе. *Сознание и личность*. Барнаул, 1986. С. 109–118.
21. Терлецкий В.Н. Жизненная позиция личности: Проблемы методологии и теории. Киев ; Одесса : Лыбидь, 1990. 203с.
22. Фельдштейн Д.И. Взаимосвязь возможностей образования и психологических закономерностей развития мотивационно-потребностной сферы личности. *Проблемы мотивации общественно-полезной деятельности школьников*. Москва, 1984. С. 3–31.

Danylov S. Criterial characteristics of the social and professional maturity of the personality of the future teacher

It is not enough for pedagogical research to purely register the final process of forming future pedagogue's socio-professional maturity. It is necessary to establish how a particular person achieves the final result and why this or that situation helps or prevents the student from realizing the relevant qualities in certain activities.

One of the prerequisites for the formation of future pedagogue's socio-professional maturity – is the formation of their social position.

Position is a complex system of personality qualities, where attitudes, interests, worldview criteria and the student's attitude to social values on a single basis regulate both spiritual and subject-practical activities.

Future pedagogue's realization of an active life position in cognitive, social activities depends on the degree of relations, interests, attitudes and skills formation.

The narrowness of the future teacher's interests is an indicator of incomplete formation of their attitudes and position in general. They, for their part, determine the lack of self-improvement, and in the end the socio-professional maturity of the individual, which is associated with the lack of carrying out characteristic social functions by the student.

At each new age stage, the student enters a new social environment that has a complex structure. In the process of professional training, it is important to take into account that a significant factor in the formation of future teacher's socio-professional maturity should be the environment. Since the personality finds one's expression and develops in the activity, then, accordingly, the formative influence of the environment on the individual is determined into what activities members of the corresponding microenvironment are involved.

Socio-professional maturity of the future pedagogue's personality is formed over a long period of time. Its development depends on the content of theoretical and practical activities of the individual, as well as related processes of communication and cognition.

Key words: *future pedagogue, activity, personality, responsibility, self-determination, self-improvement, criteria.*